

ZAPISI

Branko Reisp

Nekaj dopolnil k biografiji Janeza Vajkarda Valvasorja

Na osnovi nekaterih v zadnjem času eruiranih podatkov v virih je mogoče dopolniti oziroma precizirati nekaj podatkov iz biografije Janeza Vajkarda Valvasorja, in to datum smrti Jerneja Valvasorja, očeta Janeza Vajkarda, datum prošnje Janeza Vajkarda za sprejem v plemiško deželno konjenico in s tem končno letnico njegovih mladostnih potovanj ter datum imenovanja Janeza Vajkarda Valvasorja za stotnika ali kapetana pešcev dolenske četrti Kranjske.¹

O letu smrti Jerneja Valvasorja, očeta Janeza Vajkarda, smo doslej sklepali na osnovi podatkov v zapuščinskem inventarju Ane Marije Valvasor, matere Janeza Vajkarda, z dne 20. avgusta 1657. Tu je v seznamu listin *Inventarium über Herrn Barthollmeen seel: zu Laibach ligend: und vertheilte Fahrnuß*, z datumom 7. marec 1652, in pobotnica sinov iz prvega zakona, Karla in Franca Adama »wegen der empfangenen vätter – und müterlichen Fahrnuß«, z dne 21. aprila 1652.² Navedeni datumi v listinah omogočajo sklep, da je Jernej Valvasor umrl konec leta 1651 ali v začetku leta 1652. Toda vpis v knjigi bratovščine Marijinega vnebovzvetja, ki je sicer sekundarni vir, navaja ne samo letnico, ampak natančni datum smrti – 15. januar 1651 – takole: *Bartholomaeus Valuasor Provincialis Carniolae, iam olim ex primis Sodalibus B: (mae) V: (is) Assumptae. Obijt Anno 1651. die 15 Jan.*³ Ko mu je umrl oče, je bil Janez Vajkard v desetem letu starosti.

Novost v doslej znani biografiji Janeza Vajkarda Valvasorja sta nadalje dva vpisa v arhivu kranjskih deželnih stanov. Iz vpisov je razvidno, da je 9. oktobra 1671 zaprosil za podelitev čakarine (*das Wartgeld*) za dva imenjska konja (*die Gültperde*) v okviru imenjske ali deželne konjenice.⁴ Dekret o tem so napisali 19. decembra 1671.⁵ Član deželnega fevdalnega poziva je bil Valvasor tudi leta 1680, ker je v odločbi o imenovanju za stotnika ali kapetana pešcev dolenske četrti Kranjske izrecno navedeno, da mu ob imenovanju za stotnika še nadalje priznavajo dva imenjska konja.⁶ Še leta 1688 pa je bil na seznamu med plemiškimi jezdec pod rumenim praporom, ki naj bi v primeru potrebe nastopili proti upornim podložnikom gospodstva Smladnik.⁷ Vendar se je stvar takrat uredila drugače. Od konca leta 1671 dalje je bil Valvasor torej celo vrsto let član deželnega fevdalnega poziva. Iz teh vpisov pa je razvidno tudi, da se je s svojih mladostnih potovanj vrnil na Kranjsko in se tu nameraval ustaliti pred 9. oktobrom 1671 in ne šele leta 1672, kakor smo po drugih podatkih o začetku in trajanju teh potovanj domnevali doslej.

¹Na nekatere podatke me je ob svojem delu v stanovskem arhivu opozoril g. Borut Lubej, dipl. um. zgod., za kar se mu najlepše zahvaljujem.

²Arhiv Slovenije, Zap. inv., fasc. LIV, lit. Z, št. 4 1/2, str. 7 pod št. 15 in str. 6 pod št. 11.

³Arhiv R Slovenije, Rkp II/51 r, *Sodalitas beatissimae virginis Mariae in coelos assumptae*, s. p. (naknadna paginacija 38).

⁴Arhiv R Slovenije, Stan. arh., I. reg., 900, sejni zapiski 26 (1671–1677), fol. 25. – O zgodovinskem razvoju institucije fevdalnega poziva konjenice gl.: Vasko *Simoniti*, *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*, Ljubljana 1991, str. 72 sl.

⁵Arhiv R Slovenije, Stan. arh., I. reg., 895, sejni zapiski 21 (1654–1673), fol. 279'.

⁶Arhiv R Slovenije, Stan. arh., I. reg., 909, sejni zapiski 35 (1680–1730), fol. 56, 56'.

⁷Arhiv R Slovenije, Stan. arh., I. reg., 545, fasc. 310, str. 1871. Objava v: *Kmečki pulti na Slovenskem*, Ljubljana 1973 (*Situla*, 13), str. 136, 174 sl. – Branko *Reisp*, *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*, Ljubljana 1983, str. 167, 315.

Podatek o začetku potovanj sloni na vsebini neke zapletene zgodbe, o kateri beremo v *Die Ehre deß Hertzogthums Crain* pri popisu gradu Gamberka. Valvasor poroča o izginotju mladega kmečkega fanta iz ječe v grajskem stolpu. To se je zgodilo nekega jesenskega dne pred približno 29 ali 30 leti, nato je odpotoval za nekaj let, zato mu nadaljnji razplet zgodbe ni znan.⁸ Ob upoštevanju tega podatka pokaže izračun, če štejemo kakšno leto pred izidom *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, to je od takrat, ko je zgodbo pisal, da je končal šolanje v svojem sedemnajstem letu in bil nato od jeseni 1658 v glavnem zdoma. Po drugi strani pa je treba vendar navesti, da je bil na novo vpisan – ali da so ga na novo vpisali – med člane bratovščine Marijinega vnebovzeta šele leta 1659.⁹

O trajanju potovanj pa poroča v pismih z dne 3. decembra 1685 in 5. marca 1686 tajniku Royal Society v Londonu.¹⁰ Na njih naj bi po lastni izjavi prebil 14 let. Po teh podatkih bi se polna leta mladostnih potovanj res iztekla leta 1672, število letnic pa doseže navedeno vsoto 14 že 1671. S tako razlago se letnica prihoda v domovino 1671 vključuje tudi v druge znane podatke in jo je, zaradi obeh določnih vpisov v arhivu, potrebno sprejeti.

Kljub temu, da je bil Janez Vajkard Valvasor vseskozi v deželnem fevdalnem pozivu, se njegove vojaške naloge in službe s tem niso končale. V pozdravni latinski pesmi prijatelja Pavla Ritterja-Vitezovića v albumu *Topographia Archiducatus Carinthiae modernae*, ki je izšel na začetku leta 1681, je prvič omenjena njegova funkcija ali čin stotnika pešcev dolenske četrti Kranjske. Navedena funkcija stoji ob imenu, poleg navedbe članstva v angleški Royal Society, tudi še v naslovu njegovega zadnjega najpomembnejšega dela *Die Ehre deß Hertzogthums Crain* leta 1689. Kdaj natančno je Valvasor postal stotnik, doslej ni bilo znano, nekatere okoliščine, kakor zgornja navedba, so govorile za leto 1680.¹¹ Od avtorjev, ki so se ukvarjali z Valvasorjem, je le Peter Radics v eni svojih zgodnjih objav in sicer leta 1879 v spremni besedi na koncu 4. dela Krajčevega ponatisa *Die Ehre deß Hertzogthums Crain* napisal, da je bil Valvasor za stotnika imenovan 18. septembra 1680.¹² Vira za svojo trditev ni navedel in jo v kasnejših objavah nikjer več ne omenja. Ta podatek je moral Radics res povzeti po viru, zmotil pa se je v datumu, ker ga je, če pogledamo na ustrezno mesto v viru, prepisal iz zadnje vrste zgornjega besedila, kar kaže na to, da odloka o imenovanju Valvasorja za stotnika ni prebral do konca. V izvorniku se namreč ta odlok v celoti glasi takole:

Herr Johann Weykhard Valvasor per Verleichung der auf ableiben Herrn Wolf Adamen Mordaxen freyherrns see: ledig wordenen Haubmanschafft Über den gemeinen Man in untern Viertl.

Bschaidt

*In ansehung der löb: Stende dem Herrn Supplicanten neben dennen vorhin Ime verlichenen zweyen Gültpferdien, auf die nechst sich eräigende Vacanz einer Haubtmans Stöll gegebenen Vertröst: und Versicherung, wirdet demselben die auf ableiben Herrn Wolf Adamen Mordaxen freyherrn see: bediente Haubtmanschafft über den gemainen Man in Untern Viertl nicht allein würckhlichen verlichen, und derselbe zu fleissiger Bedienung solcher Haubtmanschafft angemahnt, sondern auch die zwey Gültpferdt gelassen, und dessen der Herr General Einnember, und die Buechhalterey mit zuestellung dits nachrichtlich erindert. Actum Laybach den 19. 7'ber A: 1680.*¹³

Janez Vajkard Valvasor je bil torej imenovan za stotnika ali kapetana pešcev dolenske četrti Kranjske 19. septembra 1680 po smrti barona Volfa Adama Mordaxa. Kot je bilo že navedeno, so mu nadalje priznavali tudi dva imenjska konja, se pravi, da je še nadalje ostal član deželnega fevdalnega poziva.

Iz teh podatkov bolj kot doslej izstopa še eno udejstvovanje Janeza Vajkarda Valvasorja, in sicer vojaško. Vedno navajamo njegovo udeležbo v avstrijsko-turški vojni v letih 1663 in 1664, manj njegovo udeležbo v švicarskem pehotnem polku francoskega kralja v času mladostnih potovanj, vedno

⁸Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach-Nürnberg 1689, XI, str. 161 sl.

⁹Arhiv R Slovenije, Rkp II/51 r, Sodalitas beatissimae virginis Mariae in coelos assumptae, s.p. (naknadna paginacija 233).

¹⁰Branko Reisp, *Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society*, Ljubljana 1987 (Korespondence pomembnih Slovencev, 8), str. 21, 26.

¹¹Branko Reisp, *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*, Ljubljana 1983, str. 163, 313.

¹²Peter Radics, *Valvasor und »Eine Löbliche Landschaft« von Krain*, Johann Weichard Valvasor: *Die Ehre des Herzogthums Krain*, 4. Bd., Rudolfswerth 1877–79, s.p.

¹³Arhiv R Slovenije, Stan. arh., I. reg., 909, sejni zapisniki 35 (1680–1730), fol. 56, 56'.

tudi njegov čin ali funkcijo stotnika pešcev dolenskega dela Kranjske in poveljstvo nad odpravo na Štajersko ob turški invaziji in uporu ogrskih velikašev leta 1683, skoraj nič pa dejstvo, da je bil vseskozi tudi član deželnega fevdalnega poziva ali ti. imenjske konjenice. Ob navedenih biografskih dopolnilih bi na to dejstvo dodatno opozorili.

Zusammenfassung

Einige Ergänzungen zu der Biographie von Johann Weichard Valvasor

Branko Reisp

Auf der Grundlage einiger in letzter Zeit eruieter Quellenangaben ist es möglich, einige Angaben aus der Bibliographie Johann Weichard Valvasors zu ergänzen bzw. zu präzisieren, und zwar den Todestag seines Vaters Bartholomäus Valvasor (15. Januar 1651), das Datum des Gesuchs von Johann Weichard um Aufnahme in die adelige Landesreiterei (9. Oktober 1671, Aufnahme am 19. Dezember desselben Jahres) und damit das letzte Jahr seiner Jugendreisen sowie das Datum der Ernennung Johann Weichard Valvasors zum Hauptmann des Aufgebots zu Fuß des Unteren Viertels Krains (19. September 1680). Bei den genannten biographischen Ergänzungen soll noch darauf hingewiesen werden, daß Johann Weichard Valvasor seit 1671 ununterbrochen Mitglied der Landesreiterei war, was sein militärisches Engagement näher bestimmt angesichts der Tatsache, daß er im Jahre 1663 und 1664 am österreichisch-türkischen Krieg teilnahm, daß er während seiner Jugendreisen im königlichen französischen Schweizer Regiment diente, daß er Hauptmann des Aufgebots zu Fuß des Unteren Viertels Krains und Befehlshaber der Expedition nach Steiermark im Jahre 1683 war.

arhivi

glasilo Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije

Arhivi so začeli izhajati leta 1978 in so osrednje glasilo Arhivskega društva Slovenije. Glasilo spremlja arhivska vprašanja od organizacije in načrtovanja dela v arhivih, vrednotenja, urejanja in popisovanja gradiva do njegove uporabe ter dogajanja v arhivski stroki tako doma kot v svetu. Poleg prispevkov s področja arhivistike, arhivske dejavnosti in arhivske tehnike, objavljajo *Arhivi* tudi prispevke s področja zgodovinskih pomožnih ved, prispevke o virih, fondih, strukturi inštitucij in zgodovini državnih ureditev. *Arhivi* niso namenjeni le arhivskim strokovnim delavcem, ampak tudi uporabnikom arhivskega gradiva za raziskovalne, študijske, kulturne in izobraževalne namene, pa tudi drugim, ki uporabljajo gradivo za različne uradne, poslovne in osebne namene. Glasilo skuša razvijati strokovne, izobraževalne in informacijske funkcije arhivov ter povezovati arhivsko stroko s sorodnimi družboslovnimi vedami, zlasti z zgodovino, pomožnimi zgodovinskimi vedami, informatiko ipd.

Prispevki so razdeljeni v naslednje rubrike: Članki in razprave – Iz prakse za prakso – Iz arhivskih fondov in zbir – Poročila o delu Arhivskega društva Slovenije – Poročila o delu arhivov in zborovanjih – Ocene in poročila o publikacijah in razstavah – Osebne vesti – Nove pridobitve arhivov – Bibliografija arhivskih delavcev – Sinopsisi.

Arhive lahko kupite ali naročite pri **Arhivskem društvu Slovenije**, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, tel. (061) 1251 222, faks (061) 216 551. Cena za dvojno številko je 2000 SIT, za člane Arhivskega društva Slovenije 1000 SIT ter za dijake in študente 500 SIT. Pri Arhivskem društvu Slovenije lahko naročite tudi starejše številke Arhivov in druge publikacije Arhivskega društva.